

1700 година од Миланског едикта

Физика и метафизика Миланског едикта

проф. др Дарко Танасковић

Духовним простором омеђеним физиком, а раскриљеним метафизиком кретале су се занимљиве и подстицајне расправе на недавно одржаном међународном скупу *Милански едикт (313–2013): Основа за слободу вероисповести и уверења?*, одржаном у Новом Саду, а о чијем су раду и закључцима читаоци *Православља* исцрпно обавештени у прошлом броју ових новина (1084, 15. мај 2012). Окупљени око идеје пројекта „Непролазна вредност и трајна актуелност Миланског едикта – у сусрет великом јубилеју 2013“, у оквиру кога је прошле године (24–26. фебруара) у Нишу одржана успела конференција (радови објављени у зборнику *Свако нека верује како му срце хоће*, Београд, 2011), представници Црква и верских заједница (хришћанских, исламских и јеврејских), тзв. цивилног друштва, односно невладиног сектора, као и међународне академске заједнице, уложили су много искреног труда, знања и добре воље да бар за који педаљ помере зидове неспремности (неспособности?) (пост)модерног друштва да обезбеди истинску и потпуну верску слободу за све и за свакога, ону *libertas religionis* из Константиновог и Лицинијевог *Миланског едикта*, тј. царских одлука подразумеваних овим документом чији се оригинал није сачувао, па многи сматрају да, заправо, као такав није ни постојао.

О слободи вероисповести и/или уверења много се у свету говори и пише, вероватно баш зато што се у начелу сви слажу, у складу са својим поимањем слободе и вере, да без те темељне вредности не може бити пуног достојанства људске личности, али се она ипак не успева универзално оживотворити и доследно оства-

ривати. Према достојанству људске личности с подједнаким уважавањем се односе света писма свих великих религија и највиши правно-политички акти међународне заједнице и националних законодавстава, а оно се ипак у савременим заједницама и у њиховим међуодносима непрестано угрожава и повређује. Зашто је то тако могло се посредно, али и веродостојно, сагледати и праћењем рада новосадског скупа. Сви битни проблеми који у савременом свету оптерећују осетљиву област верске слободе и спречавају да се учини одлучујући продор ка њеном потпунијем глобалном остваривању нашли су се на дневном реду садржајно богате и живе расправе вођене у атмосфери спремности да се уваже сва мишљења, ма колико различита могла бити. Ово није био ни рутински сусрет професионалаца међурелигијског дијалога који редовним окупљањима и строго „калибрираним“ теолошким надгорњавањима одржавају привид посвећености Црква и верских заједница сарадњи с иновернима, нити пак разговор глувих, низ монолога гласноговорника сучељених „истина“, укопаних у непомерљиве ровове сопствене правоверности. Без гордости, али и снисходљивости, стамени у аргументованом образлагању својих ставова, идентитетски стабилно утемељени, али и отворени за укоренености у другачија духовна, идејна и цивилизацијска тла, учесници скупа о актуелности *Миланског едикта* могли су се поуздано уверити да ни њихов заједнички искорак из *шолеранције* ка уважавању *илурализма* света, без предрасуда и наметања једног/свог уверења као јединог исправног и спасоносног, није довољан за брзо стицање до циља, али и да је

необходан предуслов на том путу. Исувише је историјских, друштвених, доктринарних и психолошких наноса који данас *објективно* раздвајају и удаљавају људе, били они верујући или неверујући, а и људске заједнице, укључујући црквене и верске, да би се могли лако отклонити зарад обнављања свести о *објективном* генеричком јединству људске врсте. *Објективно*, човек је човеку брат, али је, *поједнако објективно*, историјски доведен до стања свести које му ту темељну истину замагљује и дубоко потискује апсолутизовањем вишеструких, *објективно* секундарних разлика у готово свим упориштима индивидуалног и колективног идентитета. Ако је човек заиста створен „по облику Божијем“, може ли га ишта толико, до непрепознатљивости и непрепознавања удаљити од тог узвишеног облика, па још наводно у Божије име? На новосадском скупу је постављено питање свих питања: Како помирити припадност различитим индивидуалним и колективним идентитетима, и уважавање те припадности, с пречесто потиснутим, па и заборављеним идентитетом човека, односно Човека? Одговор, наравно, на једном оваквом скупу није могао бити дат, али је само питање постављено на начин који охрабрује и, рекло би се, уноси нови квалитет у међурелигијски дијалог и шире друштвено окупљање у фронту борбе за слободу вере и уверења.

Премда је на скупу одјекнуло и историчарско упозорење да *Милански едикт* као документ заправо није ни постојао, а да је цар Константин 312. године из чисто политичких разлога донео указ о слободи исповедања хришћанства, при чему је хришћана у Царству тада било само између 5 и

10 %, па нису представљали опасност по његову стабилност, лако се дошло до једнодушности у погледу симболичног, метафизичког значаја тог физички спорног акта далекосежне државничке, промислене мудрости. Симболично зрачење и подстицајност *Миланској едикта* надалеко превазилазе сазнајни домашјај податка да га је као назив сковао велики црквени историчар, кардинал Чезаре Баронио, па чак и оно битно запажање да се за хришћане, чим су стекли моћ, *libertas religionis* односила само на хришћанство, као једину „праву веру“ (*religio*), док су сви други облици веровања проглашени празноверјем (*superstitio*) и прогоњени. Позитивна симболика прихваћена је као битнија од позитивистичке историографије, заслужне иначе за уразумљивање усијаних глава појединих клирикалних мистификатора, а непостојање историјског континуитета између 313. и 2013. године оцењено је мање значајним од успостављања идејног, метафизичког континуитета и продуктивне аналогije између римског и данашњег времена. Рим је тада био свет, а општа слобода вероисповедања проглашена је ради јавне безбедности (*securitas publica*) и мира у том времену и свету (*pro quiete temporis nostri*). Не заборављајући на утилитарну утемељеност морала, касније прекривену његовим сакрализованом, може се рећи да поштовање реалности и интереса државе, а то значи и свих поданика, данас грађана, налаже пуну слободу вере. Зар то и данас није тако? Нису ли безбедност људи и мир у свету угрожени сукобима изазваним верском дискри-

минацијом или жељом да се иновернима наметне „благодат“ своје вере, односно „Истине“, од којих је идеолошки секуларизам (неретко еуфемизам за атеизам, па и фанатични антитеизам), то „ново паганство“ (папа Бенедикт XVI), можда и најпогубнији за равнотежу у човеку и око њега. Пожељно је, стога, истичати позитивну симболику онога што се традиционално подразумева под *Миланским едиктом*, а да се притом никако не доведу у питање историографски утврђене и потврђене чињенице, сагласили су се учесници скупа у Новом Саду.

С обзиром на основну идеју пројекта „Непролазна вредност и трајна актуелност Миланског едикта“ и с њом усклађену духовну, статусну и професионалну провенијенцију, као и састав окупљених у Новом Саду, са скупа је упућен снажан апел да се Цркве и верске заједнице, с једне, и организације тзв. цивилног друштва акционо окупе око проблематике верских слобода која би по природи ствари и по смислу мисије које у друштву врше требало да им буде заједничка и у жижи изоштрене пажње. Премда је разложно упозорено да превазилажења неповерења између цркава/верских заједница и организација тзв. цивилног друштва, укључујући невладине, како би се усагласио координисани наступ према држави, која је дужна да обезбеди и гарантује пуну слободу вере, тешко да може бити у условима превласти човекоцентричног секуларног погледа на свет, уз општу потиснутост алтернативног, религијског, ипак је оцењено потребним истрајно радити на збијању ре-

дова свих оних појединаца и група којима достојанство људске личности заиста лежи на срцу. У том смислу ре-афирмисана је потреба успостављања „структуралног“ (а не формалног и ритуалистичког) дијалога о конкретним аспектима остваривања слободе вере међу свим релевантним и заинтересованим субјектима друштва. Превазилажењем чисто теолошке равни међурелигијског дијалога, која у својим координатама остаје епистемолошки релевантна, али нужно и полазиштима инхерентно детерминисана, мора се тежити највећој могућој мери јединства у различитости, како слобода вере, уверења и савести не би остала само племенита идеја и испразна прокламација, већ би убрзано почела да осваја све пределе живота у заједници и односа међу заједницама, саопштено је на новосадском скупу. Неподељена је оцена, а и нада, судеоника овог успелог дијалогског скупа да је, можда, постављена основа за озбиљнији помак већ на наредној конференцији која би требало да се одржи јубиларне 2013. године у Нишу, граду домаћину централне манифестације поводом 1700. годишњице *Миланској едикта*. Ово би свакако било више него пожељно, посебно с обзиром на то да је, како изгледа, својевремено наглашенији ентузијазам за примерено екуменско (никако екуменистичко!) јавно обележавање овог симболичког датума донекле спласнуо, како на државној тако и на црквеној страни.

Аутор је професор Филолошког факултета Универзитета у Београду